

2018

Metsän tuhat ilmettä

Sepänmaa, Yrjö

Alue ja Ymparisto

Tieteelliset aikakauslehtiartikkelit

© Authors

CC BY <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

<http://dx.doi.org/10.30663/ay.65528>

<https://erepo.uef.fi/handle/123456789/6873>

Downloaded from University of Eastern Finland's eRepository

käsittelevässä artikkelissaan, mutta huomauttavat samalla, että asukas ja -yhteisökumppanuuksien rakentaminen edellyttää suunnittelun ammattilaisilta erityisiä sosiaalisia valmiuksia.

Kirsi Pauliina Kallion ja Jouni Häklin mukaan rakentavan kommunikatiivisen dialogin luominen voi olla vaikeaa tai mahdotonta suunnittelutilanteissa, jos jotkut osapuolet ovat heikosti järjestäytyneitä. Heidän tapausesimerkinsä kohdistuu ”alikäisten” nuorten vajaavaltaisuuteen kaupunkisuunnittelussa. Deliberatiivinen suunnitteluideaali jättää Kallion ja Häklin mukaan helposti hierarkkisen vallan tunnistamatta kun taas agonistinen politiikka lähtee nimenomaisesti asemien ja totuuksien hierarkioista, viime kädessä tiedon ja vallan lähtökohtaisesta yhteenkietoutumisesta. Hierarkkinen epätasa-arvo tulee ilmi myös Päivi Rannilan analyysissä kaavavalituksista. Rannilan mukaan kuntatason päätöksenteon tasapuolisuus, ja siis lainmukaisuus, riippuu muun muassa kuntalaisten resursseista, kyvykkyydestä ja halukkuudesta puuttua päätöksiin, tietämyksestä omista oikeuksistaan, kyvystä argumentoida ja rohkeudesta.

Kirjan luettuaan pystyy katsomaan vallitsevaa kaupunkisuunnittelua entistä kriittisemmin. Teos antaa myös valmiuksia vaihtoehtoisten suunnittelukäytäntöjen kehittämiseen. Kiinnostavaa myös on, että agonismi, jonka juuret ovat belgialaisen politiikan teoretikon Chantal Mouffen (2000) demokratia-analyysissä, vahvistaa tutkimuksen ja tutkimusperustaisen tiedon asemaa kaupunkisuunnittelussa. Deliberatiivinen paradigma on ohjannut tutkijoita keskittymään kommunikatiivisen hallinnan kysymyksiin ja yleisen mallin mukaisiin ratkaisuihin, jolloin tapauskohtaisten suunnittelukysymysten taustojen ja totuuksien analyysi on jäänyt vähemmälle. Agonistinen politiikka taas nojaa tutkimukseen tiedon ja vallan sekä konsensuksen tilanteista kietoutumista kuten myös osallisuuden esteistä eri tapauksissa.

Lähteet

- Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim. 2002). Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus, Helsinki.
- Häkli, Jouni (2002). Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Teoksessa Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.). Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus, Helsinki, 110-124.
- Mouffe, Chantal (2000). *The Democratic Paradox*. Verso, London.

Yrjö Sepänmaa^a

Metsän tuhat ilmettä

Harri Silvennoinen:

Metsämaiseman kauneus ja metsänhoidon vaikutus koettuun maisemaan metsikkötasolla. Dissertations Forestales 242. Suomen Metsätieteellinen Seura, Helsinki; Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto; Metsätieteiden osasto, Itä-Suomen yliopisto, 2017. (86 s. + neljä yhteisartikkelia 10, 11, 15 ja 11 s.)

Millainen on yleinen käsitys ja kokemus metsän kauneudesta ja kuinka metsänhoito siihen vastaa? Tätä selvittää Harri Silvennoinen 14.6.2017 Itä-Suomen yliopistossa tarkastetussa väitöskirjassaan. Tutkimus koostuu laajahkosta johdannosta ja neljästä yleisökyselyaineistoa analysoivasta yhteisartikkelista, joissa väittelijällä on ollut täsmennetty osuutensa. Kolme artikkelia aineistoinen on jo vuosihannan taitteesta, uusimman, vuonna 2017 julkaistun materiaali vuosilta 2008–2009. Yleisen mielipiteen vaihtoehtona – jota tässä ei tarkemmin tuoda rinnalle – ovat asiantuntija-arviot: ”Ympäristöestetiikka, maisemaekologia, maisema-arkkitehtuuri ja maisemasuunnittelu ovat esimerkkejä asiantuntijalähestymistavoista”, Silvennoinen toteaa (s. 27).

Metsää ei tutkimuksessa tarkastella luontoon mennessä, vaan valokuvista. Kuvat tallentavat ja pysäyttävät muutoksen virrasta hetken, joka näkyy näin kaikille samana. Valokuvat eivät siis itsessään

a. Itä-Suomen yliopisto, yrjo.sepanmaa@uef.fi

ole tutkimuskohde vaan tutkimuksen väline (s. 28). Kuvattuna kohde esiintyy muuttumattomana ja pelkistettynä; satunnaiset tekijät, kuten valoisuuden ja sään vaihtelu, sulkeutuvat pois. Tarkastelu rajautuu väistämättä nähtäviin, visuaalisiin ominaisuuksiin, näkymiin, joten ääni-, haju- ja tunteimaiset jäävät vain kuviteltaviksi. Pitempiaikainen maisemanmuutos – sellainen jota Tapio Heikkilä on seurannut (2007) – sulkeutuu tutkimuksen ulkopuolelle.

Yleisen maun ja mieltymysten tavoittaminen edellyttää suuria vastaajajoukkoja ja yksinkertaista kysymyksenasettelua. Väitöskirjatutkimuksen vastaajaryhmien koko vaihtelee runsaasta sadasta 750:een. Vastaajia jaotellaan mm. ammatin, koulutuksen, metsänomistuksen, luontojärjestöjen jäsenyyden, sukupuolen, iän ja asuinpaikan perusteella. Luonnonkuvaajilta tutut pohdinnat, perustelut ja sisäisten tuntojen analyysit tai mietteet sulkeutuvat pois. Auki jää se, millä perustein koehenkilöt ovat pisteytyksensä tehneet. Heillä ei – niin kuin ei aina asiantuntijoillakaan – ehkä olisikaan riittävää taitoa kokemuksensa kielelliseen ilmaisuun. Voi kyllä tietää ja tuntea, mutta ei saa puettua sanoiksi. Sen sijaan arvostelun esittäminen positiivisen ja negatiivisen asteikolla onnistuu paremmin, ja näitä voidaan sitten käsitellä tilastollisesti. Häilyvistä tunnoista ja tunteista saadaan tulokseksi humanistin näkökulmasta absurdin tarkkoja lukuja ja jakautumia.

Otsikosta alkaen Silvennoinen painottaa reaalisen kohteen synnyttämää kokemusta. Humanistisen maantieteen edustaja Pauli Tapani Karjalainen puhuu samanhenkisesti eletystä maisemasta (1986). Näin kokija nousee tarkastelun toiseksi osapuoleksi. Kokemus on todellinen silloinkin kun sillä ei ole osoitettavaa vastinetta ulkomaailmassa.

Rakenne ja termit

Johdantoartikkeli alkaa katsauksella kahden keskeisen käsitteen, maiseman ja kauneuden, merkityksiin. Sen sijaan metsän määrittelyä Silvennoinen tarkastelee vain lyhyesti. Ratkaiseva tekijä on puusto; pintakasvillisuuteen Silvennoinen vain viittaa, eläimistöä hän ei mainitsekaan. Miten sitten metsikkö erottuu laajemmasta metsästä? Tapahtuuko rajausta puuston, ekosysteemin vai omistuksen pohjalta?

Siirtyessään esteetiikan alueelle Silvennoinen valitsee aiheen laaja-alaisuuden takia nopeasti etenevän alan kuvailun. Kauniilla ja kauneudella on selvästi laaja ja suppea merkitys. Laaja tarkoittaa kaikkea positiivisesti tai negatiivisesti vaikuttavaa, suppea taas muodoltaan kaunista. Tekijä käyttää sanaparia *kaunis ja esteettinen*, joka viittaa siihen, että suppea kauneus laajenee esimerkiksi yleväksi, traagiseksi ja muiksi esteettisen ilmenemismuodoiksi. Näitä ei kuitenkaan erikseen käsitellä.

Ongelmallista onkin, kuinka tutkittavat – ja tutkija – ovat ymmärtäneet kauneuden. Ilmeiseltä näyttää ymmärtäminen kapeassa merkityksessä, jolloin esteettisen kenttä supistuu merkittävästi. Kauneuden skaalan toinen ääripää, rumuus, tulee kyllä esille, mutta ei paradoksaalinen rumuuden vaikuttavuus, mieleenjäävien kauneuselämysten vastapainona kun ovat yhtä syvästi koetut rumuuselämykset (Sepänmaa 2000). Entä traagisuus, koomisuus, ylevyys, tai sitten salaperäisyys, mystisyys?

Lähtökohtana on esteetikka kauneuden filosofian merkityksessä. Tutkimustapa on empirinen, vallitsevien kauneuskäsitysten ja niiden taustojen, sellaisten kuin kasvatuksen, kokemus- ja tutkimustiedon ja maun selvittäminen. Onko kauneus funktionaalista eli tarkoituksenmukaisuutta, missä määrin se sitoutuu ekologiaan, miten luonnonmetsän ja hoitometsän suhde nähdään? Voiko joku sanoa, mikä oikeasti on kaunista, pitämistä ja mieltymyksistä riippumatta?

Vaihtuvat ilmeet

Junassa katselen sivuilla juoksevaa, hahmoaan muuttavaa metsävirtaa, johon liittyvät vaihtelua tuovat järvet, viljelykset, teollisuusalueet ja asutus. Maisemamuotojen vaihtelulla on arvonsa; metsien oma erilaisuus on arvo. Kauneus ei ole yhdenlaista. Metsä ei nyt jakaudu tarkkarajaisiin metsiköihin, vaikka erilaisuutta toki on: nuorta ja vanhaa puustoa, taimikoita ja harvennusalueita, ryteiköitä, mänty-, kuusi- tai koivuvaltaista sekametsää, väliin yksilajisia istutusmetsiä, puupeltoja, avohakkuuta, myrskytuhoalueitakin. Tästä virrasta luonto itse niin kuin sitten periaatteitaan noudattava omistajakin tai ulkopuolinen katsoja rajaa metsäkuviaan.

Metsän ilme vaihtuu monesta syystä: vuorokauden- ja vuodenaikojen mukaan, maan ravinnepitoisuudesta ja maaston laadusta riippuen, hoitotapojen myötä. Siirtymät metsätyypistä toiseen ovat liukumia. Ihminen kyllä piirtää maisemakuvaa omistuksen rajaamia metsikkökuvioita, joilla on oma

ilmeensä. Niin luonnontilainen kuin hoidettukin metsämaisema elää jatkuvassa ajallisessa muutoksessa ja murroksessa kasvun, vuoden- ja vuorokaudenajan, valaistuksen ja säätilan vaihteluissa.

Hoitometsä on kuin laajennettu puutarha tai puisto. Se on hoitajansa omakuva, ja siinä näkyy hänen kädenjälkensä, samalla myös ajan henki ja metsänhoidon vaihtuvat periaatteet. Esimerkiksi nykyinen ekologisuuden ja lajirikkuuden suosiminen vaatii niin luonnon kuin ihmisen ehdoin tahdoin tuottamien lahopuiden jättämistä maastoon. Paloaukeasta samoin kuin avohakkuusta tulee kierron uusi alku. Lakeaksi hakatut alueet koetaan lähes yksimielisesti rumiksi, mutta roskaisuus, pystyyn kuivuvat puut ja pensaikko jää kuitenkin tavallisesti muutaman vuoden välvaiheeksi. Metsäalan ammattilainen näkee päivänkohtaisen yli, kasvun ja kehityksen prosessin. Vuodenaikojen kierto tulee tilapäiseksi maisemointiavuksi: talven lumi yhtenäistää maiseman peittämällä hakkuutähteet ja myllerretyn maan.

Silvennoisen käyttämät testikuvat esittävät metsän tarkoituksellisesti ilman sellaisia huomiota vieviä yksityiskohtia kuin isoja kiviä ja kallioita, erikoisia maastonmuotoja tai hahmoltaan outoja puita. Huomion ei myöskään pitäisi kiinnittyä kuvan teknis-taiteellisiin ominaisuuksiin. Kuvan tehtävä on avata virtuaalisia ikkunoita perustyyppiltään erilaisiin metsämaisemiin, joista koehenkilön odotetaan antavan arvionsa yhdellä sanalla tai pisteellä. Valokuvataiteilijaa taas kiinnostaa maiseman erityisyys ja hetkellisyys. Sanni Seppo kuvailee radiohaastattelussaan oikean hetken odotustaan *kyttämiseksi*: valon ja värien osuessa kohdalleen hän laukaisee kamerasa ja sieppaa talteen katoavan tilanteen (Harpf 2017).

Hyöty ja sovellettavuus

Onko metsän tehtävä miellyttää ihmistä, vai ihmisen asia mukautua tarjolla olevaan ja nähdä kauneus siinä? Mukautumista on järkevää vaatia luonnonmetsän suhteen, mutta entä hoitometsän? Ihmisen tekoja voidaan arvostella kysyen samalla, miten tehdä paremmin, mutta luontoon sama malli ei oikein sovi. Metsänkäsittelyllä on moninaisia tavoitteita ja tarkoituksia. Metsän hyvinvointi on sen tuottavuuden perusta – ja silloin myös ihmisen etu. Tavoitteet – ekologiset, esteettiset, eettiset, ekonomiset – on pyrittävä sovittamaan yhteen, mahdollisimman pitkälle.

Yksi – tosin valitettavan marginaalinen – tavoite metsänhoidossa on itsetarkoituksellinen kauneus. Se toteutuu joissakin puistoissa ja ympäristötaideprojekteissa. Muulloin ja muualla kauneudesta on lähinnä välillistä hyötyä, esimerkiksi terveyden ja hyvinvoinnin kannalta. Taloudellisesti tai muuten metsää hyödynnettäessä on edellytettävä esteettisten haittojen ja vaurioiden minimoimista.

Valtaosa metsistämme on puuntuotannossa. Se tulisi voida toteuttaa niin, etteivät maisema-arvot kohtuuttomasti kärsi – parhaimmillaan siten, että ne jopa paranevat. Tässä on iso haaste metsänhoidolle, jolla on aina jokin tavoite ja tehtävä. Aineellinen ja taloudellinen hyöty tulee ensi sijassa monikäyttöisestä puusta, mutta myös marjoista, sienistä ja riistasta, aineeton taas virkistyksestä, elämyksistä ja terveysvaikutuksista. Kaikkineen voidaan puhua muodikkaasti metsältä saatavista ekosysteemipalveluista, joista mittavin on sen osuus luonnontaloudessa.

Silvennoisen tutkimus keskittyy kielellisesti ja numeerisesti ilmaistuihin kokemuksiin. Metsiköitä ja metsämaisemia arvioidaan niiden tuottaman vaikuttavuuden, koskettavuuden, mielihyvän tai mielipahan perusteella. Erityispiirre on turistien käsitysten tarkastelu. Tuloksista on suora yhteys matkailuelinkeinoon: minne turismia suunnata, jotta tulijan odotukset täytyisivät? Suomi-kuva on rakennettu ulkomailla pitkälti metsän varaan.

Yhtä tärkeä näkökohta on oman maan asukkaiden ja paikallisen väestön odotusten selvittäminen ja niihin vastaaminen. Kotiseudun metsien kunnolla on ilmeiset yhteydet asukkaiden elinympäristöönsä kiintymiseen; juuri hyvinvointivaikutuksia on viime vuosina voimakkaasti tuotu esiin.

Tutkimuksen esiin tuoman metsien tilan ja odotusten välisen epätasapainon korjaamiseen on loogisesti kaksi vaihtoehtoa: joko muuttaa kohdetta tai muuttaa tarkastelijan odotuksia. Tieto on olennainen arvostuksiin vaikuttava tekijä. Silvennoinen viittaa metsää omistavien ja metsäalalla toimivien kokemustietoon. Työstä ja elinkeinosta syntyvä kiinteä yhteys luontoon luo sidonnaisuutta ja vastuuta metsänkäsittelyyn, myös kykyä sietää muita enemmän väistämättömiä epätoivottuja välvaiheita. Viime vuosina korostettu ekologisuus ja ekosysteemien toimivuus antaa samalla tavoin ymmärrystä maisemahaitoiksi katsottavia tiloja kohtaan.

Prosessin jatkuvuuden näkeminen auttaa ymmärtämään, että erityisen kauniina pidettyä vaihetta edeltää – ja myös seuraa – monia elinkaareen kuuluvia vähempiarvoisiksi katsottuja tiloja. Yhtä osaa ei useinkaan voida saada ilman että mukaan tulisi toisia, joista ehkä sitten paljastuu oma mielenkiintoinen

puolensa. Tulevan odotus ja menneen muisto ylittävät nykyhetken. Raiskiosta ja ryteiköstä kuoriutuu taitavalla käsittelyllä yleisestikin arvostettu nuori metsä. Hoitometsässä nähty luonnollisuus on jalostettua luontoa.

Kun Silvennoinen korostaa tarvetta laajentaa kuvapohjaista tutkimusta kesästä muihinkin vuodenaikoihin, erityisesti talveen, päädytään luontevasti monenlaisten eri muuttujien huomioonottoon. Sama rajattu metsäalue, metsikkö, elää ja vaihtaa yhtä tehden ilmettään. Tarkastelija nostaa siitä esiin mieltymystensä, mielentilojensa, tietojensa ja tunteidensa mukaan eri puolia. Katse liikkuu maiseman yleiskuvasta yksityiskohtiin. Pysäytyskuvat ovat yksinkertaistava keino yrittää vangita eläväisen kohteen ominaisuusluonne.

Yhtä moni-ilmeinen ja liikkuva on tarkastelijan elämys tai kokemus. Se vaihtelee Stendhalin syndrooman lähes tappavasta kauneuselämyksestä välinpitämättömyyden ja mitääänanomattomuuden kautta yhtä vahvaan inhoon. Jukka Mikkosen tyyppinen filosofi-esseisti pohtii hienovireisesti omaa kokemustaan suhteessa kohteeseensa; hän on kaukana pelkästä näkymien pisteyttäjästä. Kokemus saattaa kummallakin olla yhtä syvä, mutta sen ilmaisu toisella loppuunsa hiottu, toisella karkea luonnos.

Lähteet

- Harpf, Tiina (2017/2015, toimittaja). Luontovalokuvan jäljillä: Miten oma näkemys siirtyy kuvaan? Haastattelu, *YLE Radio 1*, 27.6.2017 klo 17:36–18:01 (5.10.2015 lähetetyn ohjelman uusinta). Haastateltavana mm. valokuvataiteilija Sanni Seppo.
- Harstela, P. (2007) *Metsämaisemamme*. Gravita, Suomenjoki.
- Heikkilä, T. (2007) *Visuaalinen maisemansuunta*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 76, Helsinki.
- Karjalainen, P. T. (1986) *Geodiversity as a lived world. On the geography of existence*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, n:o 7. Joensuu.
- Mikkonen, J. (2017) *Metsäpolun filosofiaa*. niin&näin, Tampere.
- Pekonen, O. (toim.) (2008) *Elämän vuodanjat*. Minerva, Jyväskylä.
- Sepänmaa, Y. (2000) Esteettisesti haasteellinen ympäristö. *Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti* 3/2000, 42–45.

Yrjö Sepänmaa^a

Silmäniloa

Mutanen, Tuovi:

Katso kukkaa! Perennojen estetiikka. Viherympäristöliiton julkaisu nro 60. Viherympäristöliitto ry, Helsinki 2017. (162 s.)

Hortonomi Tuovi Mutanen *Katso kukkaa! – perennojen estetiikka* eroaa runsaslukuisten puutarhakirjojen joukosta siinä, että käytännön ohjeiden sijasta pääpaino on esteettisissä kysymyksissä. Varhainen edeltäjä on Katri Luostarisen *Puutarha ja maisema* (1951). Mutanen puhuu perennailosta ja tarkastelee sitä visuaalisena silmänilona, syvemmin esteettisen hyvinvoinnin lähteenä. Mutanen antaa kyllä ensin ammattilaisen asiantuntevia neuvoja perenna-alueitten suunnitteluun ja toteuttamiseen, mutta siirtyy sitten lopputuloksen tarkasteluun.

Aihepiiri on laajempi kuin mitä nimi kertoo: ei vain katsomista eikä vain kukan kukintoa, ei vain perennoja eikä vain estetiikkaa. Laajennuksista ja rönsyistä huolimatta kirja keskittyy selvästi nimen lupaamiin asioihin, perennoiden kasvatukseen ja hoidon kysymyksistä esteettiseen luokitteluun ja tarkasteluun. Perennojen ohella tekijä viittaa ohimennen myös yksivuotisten kasvien käyttöön. Esteettiseltä kannalta rajaus perennoihin tuntuu turhan jyrkältä: kukat yksi- tai monivuotisuudesta riippumatta ovat puutarhamaiseman eläviä rakennusosia.

a. Itä-Suomen yliopisto, yrjo.sepanmaa@uef.fi